

Zamonaviy teodalitlar.

*Mamajonova Nodiraxon Andijon iqtisodiyot vaqurilish instituti,
“Arxitektura va qurilish” kafedrası o’qituvchisi.
Baxodirova Roziyabonu Andijon iqtisodiyot vaqurilish instituti, “Qurilish
muhandisligi” BIQ yo’nalishi 13-23 guruh talabasi.*

Kalit so’zlar: Teodalizm, Ijtimoiy ierarxiya, Korporativ teodalizm, Resurslar taqsimoti, Iqtisodiy elitalar, Siyosiy boshqaruv.

Annotatsiya. Maqola zamonaviy teodalitlar — bu jamiyatda kuchli ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy strukturalar orqali resurslar va yer taqsimoti boshqariladigan tizimlardir. Ular o'zining ildizlarini o'rta asrlardagi **teodalizm** tizimlaridan olgan bo'lib, bugungi kunda asosan katta **korporatsiyalar**, iqtisodiy **elitalar** yoki **mafioz** tizimlarda ko'rinadi.

Ключевые слова: теодализм, социальная иерархия, корпоративный теодализм, распределение ресурсов, экономические элиты, политический менеджмент.

Абстрактный. В статье утверждается, что современные теодалиты представляют собой системы, в которых распределение ресурсов и земли контролируется мощными социальными, политическими и экономическими структурами общества. Они уходят своими корнями в средневековые системы теодализма, а сегодня их чаще всего можно увидеть в крупных корпорациях, экономических элитах или мафиозных системах.

Key words: Theodalism, Social Hierarchy, Corporate Theodalism, Resource Allocation, Economic Elites, Political Management.

Abstract. The article states that modern theodalites are systems in which the distribution of resources and land is controlled by powerful social, political, and economic structures in a society. They have their roots in medieval systems of theodalism, and today are mostly seen in large corporations, economic elites, or mafia systems.

Zamonaviy teodalitlar yerga yoki iqtisodiy resurslarga egalik qilish va boshqarish orqali kuchli ijtimoiy ierarxiyalarni yaratadi. Bunday tizimlarda yuqori qatlamdagi **guruhlar**, odatda davlat yoki kompaniya **rahbarlari**, pastki qatlamlar — mehnatkashlar yoki oddiy fuqarolarni boshqaradi.

Zamonaviy teodlitlar- bu geodeziya, qurilish va kartografiya sohalarida keng qo`llaniladigan yuqori aniqlikdagi o`lchov asboblari. Ular yer yuzidagi nuqtalar orasidagi burchaklarni o`lchashda ob`ektlarning holatini aniqlash va joylashuvlarini belgilash uchun qo`llaniladi. An`anaviy teodolitlarga nisbatan bugungi zamonaviy teodolitlar electron va lazer texnologiyalaridan foydalangan holda,yuqori darajada aniqlik va tezlik bilan ishlash imkonini beradi. Ushbu maqolada zamonaviy teodolitlarning turlari, afzalliklari va qo`llanilish sohaları haqida batafsil to`xtab o`tamiz. Teodolitlar- aniq o`lchash va yer o`lchash ishlarida keng qo`llaniladigan optic asbob. Teodolitlarning eng muhim xususiyatlaridan biri, ularning gorizonta va vertical burchaklarni aniq o`lchash

imkoniyatiga ega bo'lishidir. Zamonaviy texnologiyalar yordamida rivojlangan bu asboblarning ko'plab sohalarda qo'llanilib, injiniring, qurilish, geodeziya va topografik tadqiqotlarda katta ahamiyat kasb etmoqda. Bu asboblarning yordamida muhandislar va yer o'lchovchilar aniq chizmalarga kiritishadi, So'nggi yillarda zamonaviy teodolitlar sezilarli darajada rivojlanib, raqamli va lazerli o'lchash imkoniyatlariga ega bo'ldi. Bu ularning yanada aniqroq, tezkor va qulay ishlashini ta'minlaydi. Zamonaviy teodolitlar ilg'or raqamli va lazer texnologiyalari yordamida yanada ishonchli va qulay ishlashni taminlab, aniqlik va samaradorlikni oshiradi. Teodolitlar boshqa o'lchov asboblari kabi, teodolitlar ham texnologiyaning rivojlanishi bilan sezilarli darajada takomillashtirildi.

Teodolitlar XVII asrda kashf etilgan bo'lib dastlabki modellar oddiy optik asboblardan iborat edi. Vaqt o'tishi bilan, ular yanada rivojlanib, bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlangan turli xil teodolitlarga aylandi. Teodolitlar geodeziya va topografiya sohasida o'ziga xos muhim rol o'ynaydi.

Teodolitlar asosan joyda gorizont va vertikal burchaklarni o'lchash uchun xizmat qiladi. Teodolit bilan ko'rish trubasidagi iplar to'ring dalnomer iplari (Ipli dalnomer) yordamida masofalarni vertical doira yoniga o'rnatiladigan orientirlash bussoli yordamida esa, kuzatilayotgan yo'nalishning magnit azimutini xam o'lchash mumkin.

Zamonaviy teodolitlar bir qancha yangi xususiyatlarga ega bo'lib, o'lchov jarayonini avtomatlashtirish va yanada samarali qilish uchun turli xil texnologiyalar bilan jihozlangan. Zamonaviy teodolitlar avvalgi mexanik teodolitlardan bir necha farqlar bilan ajralib turadi: ular elektron, raqamli texnologiyalar bilan jihozlangan bo'lib, yanada yuqori aniqlik va qulaylikka ega. Quyida zamonaviy teodolitlarning ba'zi asosiy jihatlari bilan tanishib chiqamiz. Teodolit-bu vertikal va gorizont burchaklarni o'lchash uchun mo'ljallangan asbob. Dastlabki teodolitlar XVI-XVII asrlarda paydo bo'lgan bo'lib, ular asosan metall va oyna elementlardan tashkil topgan mexanik asboblarning edi. Zamonaviy texnologiyalar rivojlanishi bilan teodolitlar elektron va raqamli texnologiyalar bilan boyitildi, natijada o'lchash aniqligi oshdi, jarayon esa qulaylashdi.

Elektron ko'rish optikasi: Ko'plab teodolitlar yuqori aniqlikdagi ko'rish optikasiga ega bo'lib, bu nishonlarni yaqin va aniq ko'rish imkonini beradi. Ayrim modellar masofani lazer yordamida o'lchash imkoniyatiga ega.

Elektron displey: Barcha o'lchov natijalari displeyda ko'rsatiladi, bu esa operator uchun qulaylik yaratadi.

Raqamli sensorlar: Teodolitlar qiyosiy mexanik o'lchov usulidan foydalanmasdan, raqamli sensorlar yordamida o'lchash imkonini beradi. Bu esa aniq va ishonchli ma'lumotlarni olishni osonlashtiradi.

Avtomatik gorizont va vertikal tekislash: Teodolitlar avtomatik ravishda tekislanadi, bu esa operatorning ishini sezilarli darajada osonlashtiriladi va aniqlikni oshiradi.

Teodolitlarning tekshirish va tuzatish. Gorizontaal burchak o`lchash mohiyatidan kelib chiqqan holda, har qanday teodolitning burchak o`lchash jarayonida quyidagi asosiy shartlarni qanoatlantirilishi kerak.

A) Teodolitning vertikal o`qi tik bo`lishi shart:

B) Limbning tekisligi gorizontaalbo`lishi shart:

C) Vizirlash tekisligi vertikal bo`lishi shart

Xar bir teodolitda bu geometrik shartlar mavjudligini aniqlab chiqish uchun teodolitni tekshirish deb ataladigan ma`lum ishlar bajariladi. Geometrik shartlarni qanoatlantirilishiga teodolitni tuzatish (Yustirovka qilish) deyiladi.

Teodolitning ishlash tamoyillari.

Teleskop: Kuzatish uchun ishlatiladi va ob`ektlarni kattalashtirish imkonini beradi.

Gorizontaal va vertikal graduslar shkalasi: Burchaklarni o`lchash uchun qimmatli ma`lumot beradi.

**Ko`zoynak:** Ko`pincha fokusni sozlash va uzoqdagi ob`ektlarni aniqroq ko`rish uchun yordam beradi.

Statik osma: Asbobning stabil o`rnatilishi va barqarorligi uchun yordam beradi.

Teodolitdan foydalanishda teleskop kuzatish qilinadigan ob`ektga yo`naltiriladi. Gorizontaal va vertikal koordinat shkalalari yordamida burchaklar aniqlanadi. Zamonaviy teodolitlarda bu o`lchash jarayonida avtomatik hisoblash tizimi orqali amalga oshiriladi.

Zamonaviy teodolitlarning asosiy turlari. Zamonaviy teodolitlar ikki asosiy turga bo`linadi.

1. Optik-teodolitlar

2. Elektron teodolitlar

Optik-teodolitlar asosan an`anaviy usulda foydalaniladi. Ko`rish optikasi va ko`zgular yordamida burchaklarni o`lchash imkonini beradi. Hozirda optik-teodolitlardan kamroq foydalaniladi.

Elektron teodolitlar eng zamonaviy va ko`p qirrali teodolitlar bo`lib, raqamli displey va elektron boshqaruv modullari bilan jihozlangan. Ular nafaqat burchaklarni, balki masofalarni ham aniq o`lchash imkoniyatini beradi. Elektron teodolitlarda odatda lazer va ultratovush sensori bo`lib bu asbob masofani juda aniqlik bilan o`lchashda foydalaniladi.

Elektron teodolitlarning afzallik tomonlari.

1. Aniqlik va ishonchlilik

2. Raqamli o`lchash

3. Tez va samarali o`lchash

4. Ma`lumotlarni saqlash va uzatish

Teodolit bilan olingan planni tuzish

Teodolit bilan olingan planni tuzishda oldindan tomonlari 10cm kvadratdan bo`lgan koordinata to`ri chiziladi. Koordinata to`rini chizish aniqligi bo`lajak plan

tuzish aniqligiga katta ta'sir qiladi. Shuning uchun koordinata to'rini diqqat va ehtiyoqlik bilan chiziladi.

Xulosa

Zamonaviy teodalitlar bu tizimlar resurslar taqsimoti va ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirishi, shuningdek, ijtimoiy harakatlar va raqobatni cheklashi mumkin. Zamonaviy teodalizm da hukmron guruhlar ko'pincha o'zlarining iqtisodiy va siyosiy ta'sirini saqlab qolish uchun pasaygan raqobat, erkin bozor prinsiplariga qarshi chiqish yoki ijtimoiy adolatsizlikka sabab bo'lishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy teodalitlar global iqtisodiyotda va siyosiy tuzilmalarda kuch va resurslarning tengsizlikka olib keladigan, lekin ba'zan samarali boshqaruvni ta'minlaydigan tizimlar sifatida mavjuddir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. **Weber, Max.** "The Theory of Social and Economic Organization" (1947). - Max Weberning ijtimoiy va iqtisodiy tashkilotlar nazariyasi, ijtimoiy ierarxiyalar va zamonaviy boshqaruv tuzilmalarini tahlil qilishda foydalidir.

2. **Eisenstadt, S.N.** "Traditional Patrimonialism and Modern Neopatrimonialism" (1973). - Bu asar zamonaviy teodalizmning neopatrimonialistik shakllarini, ya'ni kuch va resurslar nazorati orqali boshqariladigan tizimlarni tushuntiradi.

3. **Мамаджонова, Нодира, et al.** "Exploring the Possibilities of 3DS MAX in Architectural Design: A Comprehensive Review." *HOLDERS OF REASON 2.1* (2024): 383-391.

4. **Мамаджонова, Нодира и др.** «Педагогико-психологические основы преподавания архитектурно-строительного черчения в различных образовательных условиях». *HOLDERS OF REASON 2.1* (2024): 409-414.

5. **Мамаджонова, Нодира и др.** «Проектирование объектов в ландшафтной архитектуре: научное исследование». *HOLDERS OF REASON 2.1* (2024): 392-400